

FUNKCIA A TYPY SVADOBNÝCH PIESNÍ

ALICA ELSCHÉKOVÁ

PhDr. Alicia Elscheková, CSc., Ústav hudobnej vedy SAV, Dúbravská cesta 9, 84105 Bratislava, Slovakia

The author analyzes the song repertoire in the framework of the wedding. It has a multi-functional character, and includes many archaic elements, but also topicalized contemporary songs. She differentiates them into the ceremonial and entertainment elements of the wedding, in its individual functional circles.

Kľúčové slová: svadba, piesne
Key words: wedding, songs

1. Svadba ako hudobnointegračný celok

Svadba je jednoliaty funkčný celok rodinného zvykoslovia. Jeho diferenciacia je závislá od charakteru a rozsahu svadobného obradu a vôbec od priebehu svadby. Svadobné piesne sú reflexiou vnútornej štruktúry, celkovej skladby svadby, ktorá je mnohodielnym obradným cyklom. Pozostáva z celej refaze vzájomne pospájaných obradných úkonov. Každý z nich má svoje špecifické miesto v priebehu svadby. Svadba je zo všetkých obradných príležitostí najrozsiahlejšia a najkomplikovanejšia. Rozsah svadby a jej piesňový repertoár súvisí so skutočnosťou, že je to najuniverzálnejšia spevná príležitosť, na ktorej sa uplatňuje celá široká paleta svadobných piesní. Sú to na jednej strane piesne v úzko obradnom a na druhej aj v širšom neobradnom tematickom zábere. Svadba je navyše spevná príležitosť, ktorá vo voľnej, zábavnej časti, ale aj pri speve "pri stole" pripúšťa prednes piesní takmer bez obmedzenia, s uplatnením celej širokospektrálnej repertoárovej skladby, aká je obsiahnutá v individuálne obľúbenom a preferovanom spevnom repertoári každého "svadobčana".

Na svadbe sa zúčastňuje neobyčajne široká skupina "svadobčanov" z dedinskej pospolitosti, a to buď aktívnou alebo pasívnou formou. Aktívnou v tom zmysle, že sa na prednese piesní a tancov podieľa podstatná časť na svadbe zúčastnených hostí, pasívna v tom zmysle, že sú v každom prípade svedkami a recipientmi všetkých obradných úkonov, ak sa programe neviažu na úzku skupinu interpretov (napr. pri zapletaní, pri čepčení, pri ukladaní, pri spievaní na zore a pod.)

Svadba a hudba, spev a tanec s ňou spojené, sa v totožných alebo zhodných formách v priebehu svadby mnohonásobne opakujú. Tie isté formy sa vracajú v priebehu svadby viackrát. To sa týka obradných úkonov, textových motívov a nápevových typov (Elscheková-Elschek 1980, 121 a ď.; Elscheková 1988, 42). Svadba nie je len singulárnym aktom. Opakuje sa v jednom roku a v tej istej rodine mnohokrát, resp. jej členovia sa zúčastňujú v jednej "sezóne" na viacerých svadbách. To všetko spôsobuje, že svadobné piesne sú najpopulárnejšou a najznámejšou časťou folklórnej tradície. Ich znalosť je mimoriadne rozsiahla a precízna najmä v skupine žien, ktoré sú nositeľkami celého priebehu svadby. Táto znalosť piesní a ich upevnenie v pamäti sa uskutočňuje u žien aj tým, že ak obradné piesne spievajú ženy v jednej rodine, tak sa na svadbu pripravujú pri spoločných posedeniach alebo na predsvadobných rodinných prípravách. Piesne si zopakujú, predspievajú a obradno-spevné úkony preskúšajú. Pred svadbou zopakujú základné nosné texty, ktoré majú spievať a ktoré sa nesmú vynechať. Dôležitú úlohu v tejto príprave hrajú záznamy, zápisy, ale aj tlačené predlohy, ktoré majú v úschove speváci, starší a iní aktéri svadobných ceremónií (Ondrejka 1989, 123). Dnes sa často využívajú aj zvukové nahrávky, ktoré boli zhotovené na svadbách alebo vyšli na zvukových nosičoch. Novú úlohu v tomto procese opätovného osvojovania si svadobných piesní a obradov hrajú aj videozáznamy, ktoré si zhotovila rodina sama.

V tradícii hrajú dôležitú úlohu aj tzv. *detské svadby*, ktoré nie sú len prostou hrou alebo imitáciou priebehu svadby v miniaturizovanej podobe, ale sú aj spôsobom oboznámenia sa s významom svadby v detskom kolektíve (napr. Tomáš-Baláž 1997, 41). V priebehu detských svadiieb si už v detskom veku osvoja mnoho obradných detailov, ale aj piesní, ktoré sa praktizujú na "dospelej" svadbe.

Dôležité postavenie na svadbe má starší, s funkciou ktorého sú spojené niektoré piesne, ale najmä prednes obradných textov. Rovnako svadobná matka je tou osobou, ktorá pri obradnom speve žien iniciuje a vedie spev v dôležitých fázach, rovnako dohliada na správnosť vykonania obradných úkonov, najmä tých, ktoré sa týkajú nevesty.

Osobitnými skupinami, aj speváckymi, sú mládenci a dievčatá, rovnako ako ženy alebo ženáči. Každá zo skupín prináleží v niektorej fáze svadby a svadobného obradu aktívna funkcia, ktorá sa nedá nahradiť nijakou inou. To predpokladá zohratosť, nacvičenosť skupiny, čo sa týka najmä spevu a tancu. Tak je to napr. u žien v sviečkovom tanci okolo nevesty pri čepčení, ako markantného symbolu prechodu zo stavu dievčenského do stavu vydatej ženy.

Nie je možné dotknúť sa všetkých dôležitých obradných fáz a všetkých úkonov, ktoré sú spojené s piesňami a tancami. Už aj z toho dôvodu, že jednak ich rozsah je mimoriadne veľký, a napokon ani preto, že sú veľmi heterogénne a mnohovrstvové. Na tejto funkčnej a tvarovej rozmanitosti sa podieľajú aj kultúrno-geografické faktory, ktoré ukazujú na výraznú diferencovanosť obradného piesňového repertoáru v jednotlivých regiónoch Slovenska. Z toho dôvodu sa chcem v stručnosti zaoberať len tými formami, ktoré majú spoločné znaky. Chcem sa venovať typom, ktoré tvoria viacmenej univerzálnu súčasť svadby, a nielen formám, ktoré sa uplatňujú len v niektorom mikroregióne Slovenska. Je celý rad svadobných piesňových typov, ktoré sú rozšírené na väčších teritoriálnych celkoch spolu aj s ich špecifickými obradmi. Túto skutočnosť potvrdil Etnografický atlas Slovenska (kapitola XII, mapy 5-16). Týka sa to napr. čepčenia nevesty (mapa 12) a tancu nevesty pri tomto obrade (mapy 13-15 a osobitne detailnejšie vyhodnotenie tohto tancu v kapitole XVIII, mapa 20). Z kartografických prehľadov je zrejmé, že základné svadobné obrady, ich materiálne artefakty, ich vnútorný zmysel, tak ako ich interpretuje K. Jakubíková, sa realizujú s neobyčajne veľkou regionálnou diferencovanosťou jednotlivých funkčných a umeleckých detailov. Na druhej strane treba zdôrazniť, že podstata sily a zvláštnosti slovenských svadobných

piesní spočíva na mimoriadne bohatých individuálnych a inovovaných textových a hudobných útvaroch, z ktorých chceme v ukážkach uviesť niekoľko individuálnych a unikátnych typov (notové príklady 1-4).

2. Funkčné okruhy preferovaných svadobných piesní

Z priebehu svadby sa chcem obmedziť na fázy, ktoré majú svoje zvláštne vyznenie, a najmä osobitú poetickú a hudobno-výrazovú prostriedky. Ide o nasledujúce fázy:

1. Rôzne druhy predsavadobných ceremónií, nahováranie nevesty – rukoviny, vohľady, vypytyvanie nevesty, “pýtanie zeleného venca”, “pýtanie na svadbu”, ohlášky, pozývanie rodiny a svadobných hostí (Turzová 1985, 394). Obvykle po vydarených pytačkách a pozývačkách odchádzali mládenci (Feglová a d. 1995, 53) za spevu, čím ohlasovali a dávali na známosť, že ich poslanie bolo úspešné. Ak tomu tak nebolo, tak sa nespievalo. Aj odovzdanie darov a vena sa konalo za spevu na ulici, aby ženy spevom upozornili dedinčanov na prenášanie darov a perín. Dialo sa to za výskotu a spevu, aby si každý mohol pozrieť bohaté veno. K tejto fáze patrili v Štrbe ohlášky a “sypanie perín”. Boli to aj zásnuby – rukovačka, vohľady, pytačky, zdávanky a pod. (Horváthová-Urbancová 1972, 195). Pri pytačkách sa spieva rozšírená pieseň *Pomo tam, gďe to svetlo horí* (Rožňavské Bystré).

Napokon k predsavadobnému odovzdaniu darov v dome nevesty sa viazalo pohostenie, zábava, spev a tanec žien. S takými zvykmi sa stretávame napr. v Štrbe, kde bolo odovzdávanie darov predmetom filmovej dokumentácie v roku 1979 (Elscheková 1983).

2. Stretnutie v dome ženicha a príprava na svadbu za spevu piesní. Vyslanie družbov k neveste a pýtanie nevesty oddávacom na sobáš. Svadobný sprievod prichádzal s piesňou k domu nevesty a žiadal o vstup do domu. Aj v Štrbe to bola pieseň *Otvárajte bránu; Puste, že nás puste*, ako takmer všade na Slovensku (Švorc 1979, 105). Osobitú pieseň museli hostia zaspievať v Muránskej Zdychave a prosiť o pohostenie (Gallo 1979, 241 – Notový príklad 1). Táto časť obradov, ale napokon aj piesní súvisí s ponúkaním nepravej nevesty, až kým svadobčania dostali pravú nevestu. Po príchode svadobných hostí a rodiny ženicha do domu nevesty prebehla rozlúčková ceremónia, ktorá mala dôstojný ráz. Začala veršovaným odpytovaním, ďakovaním nevesty rodičom a odobierkovými piesňami (*Mamička moja; Ach, mamičko moja; Dali sce me mamko; Moj lubi ocec; Ostávajce zdravi macerino prahy; Ta dala mamka; Ach rodičia; Ach, od vás mamko moja* a d.). Žartovné charakteristiky nevesty s jej zlými a dobrými vlastnosťami vyspieva svadobná družina. Speváci a ich prednes je súčasťou tejto časti svadobného zvykoslovía a majú za úlohu prelomiť vážnu a žiaľnu atmosféru odchodu z rodičovského domu. Vtedy sa spievali rôzne typy a druhy rozlúčkových piesní mláďencov a dievok (*Kamarátky moje; A ja vám ďakujem; Družice, družice*). V piesni z Muránskej Zdychavy sa stretávame s veľmi jednoduchou formou refrénovitého a akla-mačného vyvolávania, ktoré je obvyklé vo výročných obradných piesňach, napr. žatevných. Rozšírený refrén je prvkom, ktorý sa na Slovensku objavuje veľmi zriedkavo a prináleží viac do skupiny prekáravých a tanečných piesní. Je to pieseň, ktorou sa musia dožadovať vstupu do domu a pohostenia.

Notový príklad 1. Muránska Zdychava, Rožňava (Gallo 1979, 241).

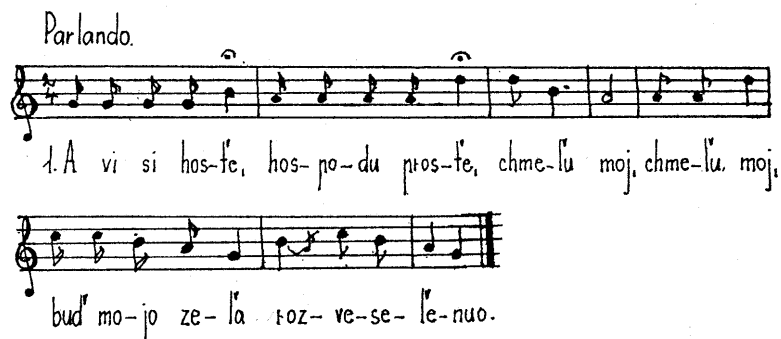
2. A vi si, hosťe, lavice prosťe, chmeľu muoj,

Refrén: Chmeľu moj, buď moja zela rozveselenuo.

3. A vi si, hosťe, stoli si prosťe, chmeľu muoj, Ref.

4.napoj si prosťe...

5.jedlo si prosťe...

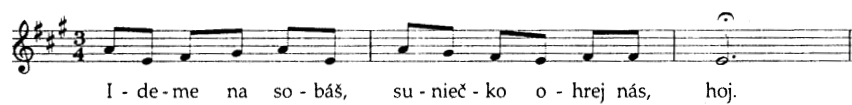

6.miski si proste...

7.loški si proste...

3. Cesta do kostola, resp. na mestský úrad pokračovala so spevom. Na čele kráčal starejší, družbovia vedení hudbou – zväčša sláčikovou, za prednesu niekoľkých charakteristických piesní. Tieto spevy sa nazývajú “na sobáš” alebo “sobášová”. Sú to často zvláštne archaické piesne (notový príklad 2), ktoré vyspievajú na ceste, ale aj celý rad prekáravých, posmešných textov, ktoré sa týkajú svadobčanov a jednotlivých členov svadobnej družiny.

Notový príklad 2. Kubra, Trenčín (Bagin 1993, 37)

2. Ideme, ideme chonnička nevieme, hoj.
3. Dobrí ľudia vedia, tí nám ho povedia, hoj.
4. Dali nám hu dali, horko zaplakali, hoj.
5. Svatý Mikulášu, žehnaj cestu našu, hoj.
6. A ti naši svati šecci sú hrbatí, hoj.
7. Len jeden je rovný, aj ten naništhonný, hoj.
8. Tá naša široká, jako hus divoká, hoj.
9. Chytajte hu svati, až nám neuletí, hoj.
10. Družba náš, družba náš, deže to pero máš, hoj.
11. Komore na kline samém rozmaríne, hoj.
12. Tie naše svatovské jako prasce morské, hoj.

Iné piesne sa spievajú po sobáši, keď nevestu vyvedú z kostola, kde sa vykonal akt jej definitívneho prechodu z jednej rodiny do druhej, keď oznamujú svokre:

Do koscela jedno
a s koscela dvojo,
vera to, mamóčko,
obidve tvojo....atď. (Slovenské spevy 1, 513).

Obvykle sa spieva pieseň: *Ej, ideme my od sobáša; Keď sa dievča vydá* a ď. Svadobná zmluva sa uzatvárala na obecnom úrade, kde svadobníci zriedkavo dostali príležitosť piesňou a tancom výraznejšie prispieť k slávnostnej atmosfére. Spev a hudba sa pri tejto príležitosti v minulosti obmedzila na minimum. V posledných desaťročiach túto úlohu prebrali dedinské folklórne skupiny alebo vybrané speváčky. Ich repertoár vychádzal z modelových celoslovenských svadobných piesní (*Dolu moj vienok; Kamarátky moje; Ej, čo že to húsky* a ď.), alebo sa opieral aj o lokálny repertoár svadobných spevov.

Piesne po ceste sa objavujú k podobným kvintovým melodickým typom, ale vždy s novými textami vo všetkých fázach svadobného veselí. Patria k typom svadobných nôt, sú hudobným symbolom celého priebehu svadby, objavujú sa aj pri spievaní "za stolom". Ide vždy o inú funkciu a rozdielny kontext, do ktorého sa svadobné piesne ako po textovej, tak hudobnej stránke dostávajú.

Zvlášť rozsiahla skupina piesní sa spieva, keď prichádzajú s nevestou do domu svokry. Dotýkajú sa jej dobrých a menej dobrých vlastností (pracovitost', poslušnosť, povaha a pod.), keď jej ju predstavujú a svokra ju víta v novom dome. V piesni nevestu chvália a hania, rovnako sa spieva o budúcom vzťahu svokry a nevesty. Prekáravé piesne pokračujú aj pri stole. Je to celá paleta jestvujúcich a budúcich rodinných vzťahov, do ktorých sa mladomanželia dostávali.

4. Piesne, ktoré sa spievajú na svadobnej hostine, nepatria až na malé výnimky k vlastnému svadobnému obradnému repertoáru. Obsahová skladba piesní je mimoriadne rozsiahla a dá sa rozdeliť do nasledujúcich tematických skupín a žánrov:

a) Pri stole dominuje skupina ľúbostných piesní v celej ich šírke. Staré, jednoduché, archaické nápevy sa striedajú s typicky sentimentálnymi ľúbostnými piesňami z 18. a 19. storočia a napokon aj s piesňami polohudovými a populárnymi. Piesne spievajú ženy v skupinovom viachlasnom prednese, dávajú však značný priestor aj jednotlivým spevákom.

b) K obľúbeným štandardným piesňam patria pri stole balady s mravoučnými sentenciami, s dramatickými námetmi nešťastnej lasky a s historickými témami. Saturujú v istom zmysle epické, rozprávačské žánre a nahrádzajú ich lyricko-epickými piesňami, ktorých repertoár je však relatívne obmedzený.

c) Piesne sa pri stole týkajú aktuálnych tém hostiny, kuchárov, hostiteliek, pitia, jedenia, kvality jedla a pod. Sú chválou alebo žartovnou hanou kuchárov. Svadobčania sa vo svojich piesňach dotýkajú aj rodiny, svokry, nevesty, ženicha a pod. Opäť sa spieva celý rad piesní, ktoré sa vzťahujú na nevestu. K tomu smerujú aj obradné praktiky – lyžička medzi ako symbol sladkého života mladomanželov, jedenie z jedného taniera pre svornosť rodiny a pod. Sú to piesne, ktoré spievajú ženy pri príchode do domu svokry: *Dajte, že nám dajte, za ložičku soli (među), veď sme vám dovedli nevestu po vuoli* (Henckovce, Gemer, Elscheková 1989, 85). Všetky tieto a iné obligátne úkony sprevádzajú ženy nielen príslušnými sentenciami, ale aj piesňami, ktorých obsah reflektuje ich význam. V piesňach sa objavujú aj témy, ktoré majú pripraviť nevestu na ťažkosti spoločného života, napr. o manželstve s pijanom, o premárnení majetku a pod. Napr.: *Najprv prepíjem dolomán, potom kabát, potom si puojdem švarnuo dievčatko hľadať* (Slovenské ľudové piesne 3, č. 281, Litptovské Sliače). Sú to aj piesne, v ktorých sa hostia dožadujú jedenia a pitia, napr. *Nedali nám páleného, kázali nám spievať, nechce herlo ďalej spievať, treba ho polievať* (Brdárka, Gemer).

d) Prednes piesní pri stole je často voľný, ťahavý a len zriedkavo sa objavujú tanečné piesne, piesne s pevnou metricko-rytmickou skladbou. Spievanie "za stolom" alebo "pri stole" umožňuje okrem využitia uvedených hlavných tematických skupín uplatnenie najrozmanitejších piesní z individuálneho spevného repertoáru. To je pri niekoľkohodinom stolovaní pochopiteľné. Spievanie "za stolom" je jedna z najkolektívnejších spoločných spevných príleži-

tostí, s akými sa vo folklórnej tradícii stretávame. Trvá s mnohými prestávkami a epizódami dlhé hodiny a viacej dní. Uskutočňuje sa v cykloch, v “suitách”, v ktorých sa spája vo voľnej následnosti 4-5 piesní. Výber piesní sa zakladá na refazovej väzbe. Ak sa začnú ľúbostné piesne, tak nasledujú 2-3 za sebou, až kým nie sú ukončené napr. nejakou tanečnou piesňou. Ak začnú spievať žartovné alebo prekáravé piesne, tak jedna vyprovokuje druhú, prichádza k akémusi pretekaniu sa v znalosti piesní. Prichádza k prekáraniu jednej skupiny druhou, tie odpovedajú a rozvíja sa spevácky dialóg. Za stolom však nespievajú len ženy, ale striedajú sa skupiny mužov, mládencov, dievčatá, jedna rodina vystrieda druhú a pod., takže spievanie “za stolom” je kontinuálnym nadväzovaním a striedaním sa rôznych skupín s rozdielnymi repertoárovými zložkami, ktoré majú k svadbe užší alebo vzdialenejší vzťah. Tak sa bezprostredne dotýka pieseň budúceho spolužitia, ak ženy spievajú: *Komuže je lepšie, jag mladej neveste* (Vráble, Nitra – Elscheková-Elschek 1980, 81).

5. Svadba ako veselie je oslavou a zblížením sa dvoch rodín. Je vždy radostnou udalosťou. Z toho dôvodu hrá na svadbe tanečný repertoár významnú úlohu. Preferujú sa prevažne dva druhy tanečných piesní. Obradné zameranie majú piesne, ktoré sa spievajú napr. pri čepčení, pri tanci s nevestou a pod. Okrem toho sa na svadbe praktizuje celý aktuálny tanečný repertoár, ktorý sa neviaže len na svadbu. Tanečnosť prednesu je na celej svadbe dôležitým prvkom a má v situačných a náladových zlomoch usmerňujúcu a diferencujúcu funkciu. Tanec je v tom zmysle neustále sa opakujúcim prvkom, ktorý nasleduje za vážnymi obradnými zložkami. Má funkciu uvoľniť náladu a v spojení so žartovnými a prekáravými piesňami prispievať k celkovému radostnému vyzneniu svadobného veselia. Tanec obradného charakteru je predovšetkým sviečkový tanec, tanec okolo nevesty, ktorý sa interpretuje v pomalom, slávnostnom, kráčavom, dôstojnom tempe.

6. Samotné snímanie party, čepčenie a následný obradný tanec, obchôdzka družičiek okolo nevesty je významnou súčasťou piesňového prednesu. Má tri rozdielne náladové polohy, ktoré musia piesne rešpektovať. Je to dramatická a žiaľna prvá časť, ktorá má vážny ráz, je to pýtanie venca, snímanie party, ktoré symbolizujú premenu dievčaťa na ženu. Do tejto skupiny patria esteticky a citovo pôsobivé archaické piesne, varianty známe na celom Slovensku, ako: *Čieže to húsky na tej vode; Dolu dolu moj venečku zelení; Stratila som partu; Parta moja, parta* a mnohé ďalšie, ktoré sa dotýkajú predpovede budúceho šťastia alebo prosperity rodiny. Druhá časť – slávnostné čepčenie nevesty, má skôr uvoľnený charakter, pri ktorej spievajú a tancujú družičky na melódie: *Na zelenej lúke kopa sena; Sadla muška na konárik* a ďalšie, všeobecne známe piesne. Sú to ďalej vážnejšie typy piesní ako *Kec ce budu čepic, kukaj do povaly, žeby tvojo dceci čarnó oči mali* a pod. (Kľuknava, Spiš – Elscheková-Elschek 1980, 85 b.) Tretiu finálnu podobu reprezentuje mladuchin tanec, ktorý má mierny charakter, môže sa však tempove, pohybove a svojou náladou vystupňovať. Závisí to od dĺžky, prípravy a celkovej atmosféry na svadbe. Najrozšírenejší nápev k tancu nevesty je na východnom Slovensku “redovi” s textom *Ej, redovi, redovi* (Šariš, Spiš, Zemplín). Tanec sa spravidla prispôbuje lokálnym a regionálnym zvláštnostiam. Na Liptove sa s nevestou tancuje “šikovná” (Liptovské Sliače), na západnom Slovensku nebol mladuchin tanec viazaný s jedným typom obradnej tanečnej piesne. K celoslovensky obľúbenej tanečnej piesni k tancu nevesty patrí pieseň *Ej, duby, duby* a vôbec podobné starodávne typy tzv. friškých tancov.

7. Na svadbe sa v rôznych fázach uvoľnenia praktizujú spoločenské, zábavné a obradné hry. Sú to často hry, pri ktorých hudba a spev nemajú osobitú funkciu. Je aj celá skupina hier-zábaviek, ktoré prebiehajú aj počas svadobného sprievodu, keď sa svadobnej družine zahatá cesta a až po zaplatení mýta alebo výkupného môže sprievod pokračovať v ceste. Sú to aj hry, pri ktorých sa podkúvajú ženy (Kľuknava) pri speve piesne *A keď si kováč*, alebo

ženy holia mužov cukrovou penou a spievajú *Šivej bradze poradzíme, do vodi ju namočíme*. Na svadbe sa praktizujú aj hry na hada, pri ktorých hrá muzika. K obradným hrám patrí aj stínanie kohúta a následný tanec (Nová Lubovňa). K obľúbeným mužským tancom patrila na svadbe radový tanec, napr. jánošíkovský, zbojnícky (na Záhorí v Borskom Mikuláši, Lábe, na Kysuciach v Riečnici a ď.). Na svadbe sa praktizovali aj hry, ktoré mali preukázať šikovnosť mládencov a dievok preskakovaním, dupkaním a pod., ako je tomu v notovom príklade 3. Kruhovú refazovú pridávanie a opakovanie textov malo svoj profajšok v chodení svadobníkov za sebou do kruhu.

Notový príklad 3. Malatiná, Orava, svadobná hra na hada (Elscheková 1995, č. 95)

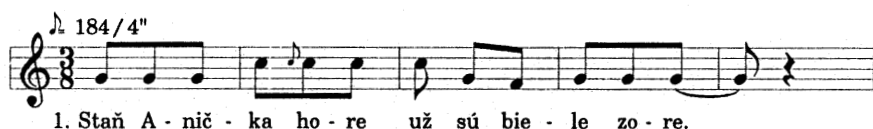
1. Pos - lal pán die - ku pre dob - ré pi - vo,
diev - ka nech - ce do - mov ísť od dob - ré - ho pi - va.

2. Poslal pán psíka,
aby dievku hrýzol,
psík nechce dievku hrýzť,
dievka nechce domov ísť
od dobrého piva.
3. Poslal pán kyjak,
aby psíka bil,
kyjak nechce psíka biť
psík nechce dievku hrýzť,
dievka nechce domov ísť,
od dobrého piva.
4. Poslal pán oheň,
aby kyjak páliť,
oheň začal kyjak páliť,
kyjak začal psíka biť
psík začal dievku hrýzť
dievka musí domov ísť,
od dobrého piva.

8. Napokon prichádza voľný spoločenský tanec a zábava, ktoré charakterizujú priebeh svadby. Do tejto časti zapadajú často prevažne na svadbe praktizované tanečné hry, ktoré nepatria k obligátnemu svadobnému repertoáru, o ktorom sme hovorili už predtým. Táto zábavná časť môže mať na jednotlivých svadbách, v lokalitách a regiónoch značne rozdielny charakter. Závisí od príslušného hudobného nárečia a od vzťahu medzi lokálnym štýlom a svadobnými piesňami. Zvlášť dominovali párové, zväčša rýchle tance krúživého, čardášového typu, ktoré neboli špecifické len pre svadbu a svadobný tanečný repertoár. K často praktizovaným typom patrila šatkovec, metlový a podobné tanečné hry a tance, ktoré mali univerzálnejší zábavný charakter a na ktorých sa zúčastňovala najmä mládež.

9. Zvláštnu skupinu piesní zo svadobného repertoáru tvoria piesne “na zore”, ktoré spievajú družičky zavčas ráno v deň svadby pod oknami nevesty. Sú to lyrické, jednoduché, voľne spievané kvarttonálne alebo kvinttonálne melódie s poetickým textom, ako napríklad v piesni z Horných Štitár (notový príklad 4).

Notový príklad 4. Horné Štitáre, Nitra (Elscheková 1995, č. 60)

1. Staň A - nič - ka ho - re už sú bie - le zo - re.
2. Už sú biele zore
na tvojej komore.
3. Pozri sa Anička.
na zadok do humna.
4. Tí tvoji frajeri,
ve dva radi stoja.
5. Ve dva radi stoja,
k sobášu sa stroja.
6. A ja som mislela,
že sa pole blíska,
7. A to sa Janíčkovi,
košielienka blíska.

K týmto typom patria aj ďalšie piesne, ktoré sa spievajú pri odchode: *Staň milá hore už je dzen; Už denička vyšla; Už je dzen; Čierne oči chote spac* a d.

Nielen neveste sa spieva nad ránom pod oknami, ale aj ženíchovi. Na východnom Slovensku je zvykom, že dievčatá uvijú pre ženícha malý venček z barveňka, položia ho na tanierik, na ktorom je biela šatka. Podľa toho, ako šatku zoberie a rozprestrie, sa dá vyveštiť, čo prvé sa v novej rodine narodí, či chlapec alebo dievča. Pritom dievčatá-družičky spievajú pieseň :

1. Barveňku, barveňku,
barveňku zelení,
much ši še rozvijac,
cholem do ješeni.
 2. Barveňku, barveňku,
želeni barveňku,
šče bulo ci pobuc,
ročok na koreňku.
 3. Ročok na koreňku,
dva ročki u haju,
šče bulo ci čekac,
bilučki šuhaju.
- (Slovenské ľudové piesne 3, 715, Veľké Zalužice.)

10. Osobitú, neveľkú skupinu svadobných piesní tvoria rozlúčkové piesne, ktoré spievajú svadobčania pri odchode zo svadby. Sú to zväčša piesne, ktoré sa spievajú pri brieždení,

pri východe slnka – *Už kohútiky spievajú* (Rožňavské Bystré), *Už je dzen, už je darmo* (Východná).

*

Šírka svadobného repertoáru súvisí s tým, že ešte v 19. storočí trvala bohatá svadba takmer týždeň, alebo aspoň tri dni. Všetky svadobné ceremónie a diferencované zvyky si vyžiadali vytvorenie špecifických piesní. Tak vznikol vlastný repertoár, ktorý bol tesne zviazaný s príslušným zvykom. Svadba je zvykom a spevnou príležitosťou, ktorá nemá len aktuálny, súčasný rozmer, ale v priebehu stáročí podliehala podstatným zmenám. Okruh zvykov sa rozširoval spolu s významom a štruktúrou svadby, rozšírili sa a pribúdali vždy nové a nové piesne. Piesne reflektujú svoju dobu, platný štýlový kánon ako po stránke poetickej, tak hudobnej. Tým sa stáva svadba zrkadlom celkového vývinu slovenskej ľudovej piesne, všetkých základných typov tonálnych a melodických štruktúr, všetkých druhov poetickej skladby a jej výrazových prostriedkov. V tom je význam svadby a jej piesňového a hudobného repertoáru pre celkové poznanie ľudovej hudobnej tradície.

Svadobné piesne majú však aj ďalší rozmer, a to kultúrno-regionálny a lokálny. Obmeny svadby a jej repertoáru sa viazali na generácie, rôzne preferencie a predstavy, ktoré boli aktuálne v úzkom dedinskom spoločenstve. Spoločenstvo nebolo otvorené len celkovým univerzálnym vplyvom a nestálo len na tradičných základoch slovanskej svadby (Komorovský 1976), ale malo silnú vnútornú tvorivú potenciu, ktorou permanentne obmieňala základné tvary a formy, ako poukázal na to K. Ondrejka (1989) na prípade svadby, svadobných zvykov a tancov v Liptove a osobitne v Liptovských Sliačoch.

Nie menej podstatným rozmerom svadby a svadobných piesní je ich väzba v stredoeurópskom priestore. Je to reagovanie na zvyky, textové a hudobné typy, ktoré sa utvárali v susedných tradičných kultúrach, v Poľsku, na Ukrajine, v Maďarsku, na Morave a v Rakúsku, tak ako sme na tieto vzájomné väzby poukázali v niektorých iných štúdiách (Elscheková 1989, Elscheková 1997, 1998).

Slovenské svadobné piesne hrajú v stredoeurópskom priestore významnú úlohu svojou repertoárovou a štýlovou šírkou, permanentnými dynamickými zmenami, ktorým podliehajú svadobné piesne v jednotlivých regiónoch Slovenska.

LITERATÚRA

- BAGIN, E.: Rok v kubrianskych zvykoch. Mestské kultúrne stredisko Trenčín 1993.
- ELSCHEKOVÁ, A.: Svadobné nosenie darov v Štrbe. Krajské osvetové stredisko Banská Bystrica 1983.
- : Teória a realita vzťahov medzi textami a nápevmi ľudových piesní. In: *Musicologica Slovaca* 13, 1988, 20-50.
- : Svadba a svadobné piesne. In: *Ľudové hudobné a tanečné zvykoslovie*, *Musicologica Slovaca* 14, 1989, 72-122.
- : Funktion und Veränderungsprozesse mitteleuropäischer Hochzeitslieder. In: *The World of Music XXXIX*, Berlin 1998 (v tlači).
- : Melodické typy stredoeurópskych svadobných piesní a ich intra- a interetnické vzťahy. In: 25. Etnomuzikologický seminár, Myjava 1997 (v tlači).

- : Das mitteleuropäische Repertoire von Hochzeitsweisen und seine interethnischen Beziehungen. 34. konferencia International Council for Traditional Music. In: Ethnomusicologicum – Musica Europea Central 3, Bratislava 1998 (v tlači).
- ELSCHEKOVÁ, A. a ELSCEK, O.: Slovenská ľudová pieseň a hudba. Osvetový ústav Bratislava 1980/1982.
- FEGLOVÁ, V., LEŠČÁK, M. (ed.): Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska. Matica slovenská, Bratislava 1995.
- GALLO, J.: Muránska Zdychava. Gemerská vlastivedná spoločnosť, Rimavská Sobota 1983.
- HORVÁTHOVÁ, E. (ed.): Návod na výskum rodinných zvykov. Zvolen 1971.
- HORVÁTHOVÁ, E., a URBANCOVÁ, V. (ed.): Die slowakische Volkskultur. Die materielle und geistige Kultur. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1972.
- KOMOROVSKÝ, J.: Tradičná svadba u Slovanov. Bratislava 1976.
- ONDREJKA, K.: Tradičná svadba Liptova a jej tanečné zložky. In: Ľudové hudobné a tanečné zvykoslovie, Musicologica Slovaca 13, Bratislava 1988, 123-157.
- Slovenské ľudové piesne. Ed. K. Hudec a Fr. Poloczek. Slovenská akadémia vied, Bratislava 1951-1964, 4. zv.
- Slovenské spevy. Priatelia Slovenských spevov, Turčiansky Svätý Martin 1880-1926, 3. zv. Nové vydanie ed. L. Galko, Opus, Bratislava 1972-1989, 7. zv.
- ŠVORC, P.: Štrba. Východoslovenské vydavateľstvo Košice, Poprad 1979.
- TOMÁŠ, P. a BALAŽ, P.: Keď si ja zaspievam. Vydavateľstvo Matice slovenskej, ASCO, Bratislava 1997.
- TURZOVÁ, M.: Rodinné a výročné obyčaje. In: Dugáček, M., Gálik, J.: Myjava. Vydavateľstvo Obzor, Bratislava 1985, 293-403.

This work was supported, in part, by VEGA, grant No. 2-303596.

FUNCTIONS AND TYPES OF WEDDING SONGS

Summary

A wedding forms a single integrated functional whole, which is differentiated on the micro-level, into the internal structure of the wedding ceremony and entertainment. The differentiation concerns individual functional circles: asking for the bride, invitation, giving of presents, receiving the family in the home of the bride, the journey to the wedding ceremony, arrival at the home of the bridegroom, the farewell, putting the hat on the bride, the dance of the bride, going to bed, singing at dawn, and finally many other variable elements of a wedding. The wedding and its song repertoire has a multi-functional character. This concerns the individual phases of the wedding, the changes of location, atmosphere, character and function of the songs, which are included in the context of the wedding. The wedding song repertoire contains many archaic elements, which are connected with the ceremonial and basic parts of the wedding. Apart from this, a whole series of topicalized, contemporary songs with new variants or entirely new texts are sung as a wedding. This also appears in the choice of tunes, which are included in the wedding repertoire from the stylistic layers of the 19th and 20th centuries.